

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПЕРЕВОЗНЮК НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 378+37.015.6+372.461+81'243+37.047

**ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОГО ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ У
МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-
ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Херсон – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України, м. Одеса.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Яворська Галина Харлампіївна,
Міжнародний гуманітарний університет,
професор кафедри загальногуманітарних
дисциплін, м. Одеса.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Заболотська Ольга Олександрівна,
Херсонський державний університет,
завідувач кафедри англійської мови
та методики її викладання, м. Херсон;

кандидат педагогічних наук, доцент
Гавриленко Ольга Миколаївна,
Кіровоградський національний технічний
університет, доцент кафедри
іноземних мов, м. Кропивницький.

Захист відбудеться 26 грудня 2016 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 67.051.02 Херсонського державного університету за адресою: 73000 м. Херсон, вул. Університетська, 27; ауд. 256.

З дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті та в науковій бібліотеці Херсонського державного університету за адресою: 73000 м. Херсон, вул. Університетська, 27.

Автореферат розіслано 26 листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Денисенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Відповідно до положень Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст., Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), Закону України «Про вищу освіту» проблема іншомовного ділового спілкування економістів у контексті сучасних тенденцій в економіці, суспільстві та вищій освіті набуває актуальності та важливості, обумовлюючись зростаючими темпами міжнародної економічної взаємодії, що підвищує вимоги до якості професійної освіти майбутніх економістів.

Зважаючи на широке запровадження компетентнісного підходу до професійної підготовки у вищих навчальних закладах, головною метою та результатом навчально-виховного процесу на сучасному етапі проголошено формування професійної компетентності фахівця, важливим компонентом якої є здатність до спілкування, уміння налагоджувати ділову кооперацію, спілкуючись іноземною мовою, що підтверджує значущість іншомовної професійно-орієнтованої підготовки для забезпечення професіоналізації особистості студента.

Оскільки навчання майбутніх економістів іншомовного ділового спілкування є важливим завданням, що постає перед системою вищої професійної освіти, взагалі, та перед іншомовною професійно-орієнтованою підготовкою, зокрема, дана проблематика знайшла відображення в багатьох дослідженнях науковців: різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців, міждисциплінарної інтеграції, проблеми навчання професійно-орієнтованої іноземної мови та ділового спілкування досліджували Н. Р. Барабанова, К. Г. Вишневська, О. М. Гавриленко, О. О. Заболотська, І. О. Зимня, Д. І. Ізаренков, О. Г. Каверіна, С. П. Кожушко, С. В. Козак, У. І. Ляшенко, К. С. Матвєєва, Г. В. Рогова, Л. Г. Русалкіна, О. В. Співаковський, О. Б. Тарнопольський, Б. І. Холод, Н. Є. Шиліна, K. W. Davis, M. Ellis, C. Johnson, A. D. Miles, S. Norman, J. C. Richards, S. Sweeney, T. Trappe та ін.; питання професіоналізації особистості студента, сутності понять «компетентність» та «компетенція», а також формування професійної компетентності майбутніх фахівців відображено у наукових працях Є. С. Барбіної, І. Д. Бех, Н. М. Бібік, В. Ф. Вишпольської, О. В. Ільїної, С. А. Ісаєнко, В. О. Калініна, В. В. Корнєшук, А. К. Маркової, Л. Г. Подоляк, Н. П. Томасевич, Г. Х. Яворської та ін.; сутність та структуру іншомовної комунікативної компетентності, у тому числі в контексті професійної діяльності обґрунтовували Л. В. Айзікова, О. В. Алексєєва, А. С. Андрієнко, Н. В. Берестецька, Д. В. Бубнова, Н. І. Гез, В. П. Гордієнко, M. Canale, M. Celce-Murcia, N. Chomsky, A. Durantі, D. H. Hymes, E. Llurda, W. T. Littlewood, J. C. Richards, S.J. Savignon, M. Saville-Troike, M. Swain, та ін.; фундаментальні положення педагогіки вищої школи висвітлено у наукових працях І. Д. Бех, С. С. Вітвицької, З. Н. Курлянд, В. Л. Ортинського, Р. І. Хмелюк та ін.; дослідження сутності та особливостей міжособистісного спілкування у філософському, психологічному, соціальному та педагогічному контекстах представлено у наукових працях Б. Г. Ананьєва, В. П. Андрущенко, Л. П. Буєвої, Л. С. Виготського, М. С. Кагана, Г. О. Ковальова, Б. Ф. Ломова, М. Р. Львова, А. В. Мудріка, В. М. Соковніна та ін.

Проте, аналіз сучасного стану організації іншомовної професійно-орієнтованої

підготовки у вищій школі виявив ряд проблем: подекуди ще мають місце її недостатня професійна спрямованість, недостатня комунікативність, невідповідність змістового наповнення сучасним тенденціям в економіці, нестача уваги до соціокультурних особливостей спілкування, що висуває необхідність подальшої розробки теоретико-методичних засад організації навчання майбутніх економістів іншомовного ділового спілкування з метою оптимізації даного процесу.

Окреслені проблеми дають змогу констатувати ряд суперечностей між:

- зростаючими вимогами до якості професійної освіти майбутніх економістів та необхідністю посилення зв'язків іншомовної професійно-орієнтованої підготовки з профільними економічними дисциплінами;
- нагальними потребами суспільства та держави у висококваліфікованих економістах, здатних успішно взаємодіяти з іноземними партнерами, та недостатньою сформованістю іншомовної комунікативної компетентності студентів – майбутніх економістів;
- наявністю потенційних можливостей іншомовної професійно-орієнтованої підготовки у вищих навчальних закладах для ефективного навчання іншомовного ділового спілкування та недостатньою розробленістю теоретико-методичних засад організації такого навчання.

Актуальність і значущість проблеми, необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Інтегративні технології формування і розвитку особистісних та професійних якостей фахівців» (реєстраційний номер 0110U002179), що входить до тематичного плану досліджень Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол №7 від 25.03.2010 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді із координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 6 від 28.09. 2010 р.).

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх економістів у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження: методичні засади формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін.

Мета дослідження: обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що процес формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін буде більш результативним, якщо буде засновуватись на науково обґрунтованій моделі, яка охоплює такі аспекти його організації, як мета, підходи, принципи, зміст, засоби, методи, прийоми, а також такі

педагогічні умови: запровадження інтеграційного освітнього середовища у процес навчання майбутніх економістів іншомовного ділового спілкування, залучення студентів до активної міжособистісної взаємодії у ситуаціях, наближених до реальної професійної діяльності, сприяння зацікавленості студентів до опанування іншомовного ділового спілкування; буде спрямований на формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх економістів як складного особистісного феномена, що відображає здатність до ефективного спілкування у професійній діяльності засобами іноземної мови.

Відповідно до об'єкта, предмета та поставленої мети визначено **завдання дослідження**:

- уточнити сутність понять: «ділове спілкування економістів», «іншомовне ділове спілкування економістів», «іншомовна комунікативна компетентність»;
- проаналізувати особливості організації іншомовної професійно-орієнтованої підготовки майбутніх економістів у вищій школі;
- обґрунтувати та реалізувати педагогічні умови формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів;
- розробити та експериментально перевірити модель формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін.

Для вирішення поставлених у дослідженні завдань, досягнення мети і перевірки гіпотези використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів**:

теоретичні методи: аналіз та синтез філософської, педагогічної, психологічної літератури, порівняння, аналогія, узагальнення та систематизація концептуальних теоретичних положень для обґрунтування понятійного апарату дослідження, а також експериментальної моделі формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3 дисертації);

емпіричні методи: спостереження, бесіди з викладачами іноземної мови та фахових дисциплін, науковцями у галузі економіки з метою з'ясування існуючих проблем організації іншомовної професійно-орієнтованої підготовки майбутніх економістів, анкетування студентів та тест самооцінки з виявлення зацікавленості до вивчення іноземної мови; педагогічний експеримент (констатувальний, основний та контрольньо-узагальнюючий етапи) з метою перевірки ефективності розробленої моделі (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2 дисертації);

методи математичної статистики для визначення достовірності результатів на основі аналізу емпіричних даних (підрозділ 3.2 дисертації).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* розроблено та апробовано модель формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, яка представлена цільовим, діагностичним, організаційним, контрольньо-узагальнюючим блоками та охоплює такі аспекти організації цього процесу, як мета, підходи, принципи, зміст, засоби, методи, прийоми, а також сукупність педагогічних умов, серед яких вперше висунуто та обґрунтовано необхідність запровадження інтеграційного освітнього середовища у процес навчання майбутніх економістів іншомовного ділового спілкування як базової умови, яка ґрунтується на сучасних

інтеграційних тенденціях у вищій освіті у контексті іншомовної підготовки майбутніх економістів, а також інших умов: залучення студентів до активної міжособистісної взаємодії у ситуаціях, наближених до реальної професійної діяльності, сприяння зацікавленості студентів до опанування іншомовного ділового спілкування;

- *уточнено* сутність понять «ділове спілкування економістів» та «професійне спілкування економістів» через їх об'єднання в єдину термінологічну категорію «професійно-ділове спілкування економістів» та подальше уведення поняття «іншомовне професійно-ділове спілкування економістів» – складний процес міжособистісної професійно-ділової взаємодії, що здійснюється іноземною мовою та вимагає від сторін спілкування активного прояву власних професійних знань та якостей з метою встановлення ділових контактів, налагодження ефективного співробітництва для вирішення широкого ряду завдань у межах професійної діяльності економістів. Уточнено сутність поняття «іншомовна комунікативна компетентність» шляхом уведення поняття «іншомовна професійно-ділова комунікативна компетентність економіста», визначено її сутність та структуру;

- *визначено* критерії та показники здатності майбутніх економістів до іншомовного ділового спілкування: мотиваційний критерій та показники (зацікавленість до опанування іншомовного ділового спілкування, усвідомлення важливості володіння іноземною мовою для професійної діяльності економіста, бажання використовувати іноземну мову у подальшій професійній діяльності) та комунікативно-практичний критерій та показники (лінгвістично-мовленнєвий, професійний, соціокультурний, інтеракційний);

- *набули подальшого розвитку* положення щодо організації іншомовної професійно-орієнтованої підготовки майбутніх економістів у вищій школі.

Практичне значення дослідження визначається розробкою методичних рекомендацій до організації іншомовної професійно-орієнтованої підготовки студентів економічних спеціальностей «До проблеми іншомовного професійно-ділового спілкування»; факультативного спецкурсу «Основи іншомовного професійно-ділового спілкування» для студентів галузей підготовки «Економіка та підприємництво», «Менеджмент та адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»; комплексів контрольних завдань для визначення рівнів сформованості іншомовної професійно-ділової комунікативної компетентності та методики їх оцінювання.

Матеріали дисертації можуть застосовуватися для написання наукових статей, під час укладання методичних рекомендацій, навчальних програм, планів занять з іноземної мови та інших дисциплін, а також як ресурс для ознайомлення зі специфікою іншомовної професійно-орієнтованої підготовки майбутніх економістів.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Одеського національного економічного університету (акт про впровадження № 01-17/1962 від 15.12.2014 р.), Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса) (довідка № 286 від 03.06.2015 р.), Одеської національної академії зв'язку імені О.С. Попова (довідка № 01-22-52 від 15.06.2015 р.), Одеського національного політехнічного університету (довідка № 2517/05-02 від 07.09.2015 р.), Херсонського національного технічного університету (довідка № 12-216 від 16.09.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднювалися на міжнародних конференціях: «Розбудова освіти для суспільства знань: мова, полікультурність, особистість» (Умань, Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини, 2010 р.), «Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Одеса, Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 2010 р.), «Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір» (Київ, Київський університет ім. Б. Грінченка, 2012 р.), «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, Міжнародний гуманітарний університет, 2012, 2013, 2014 рр.), а також на *Всеукраїнській* науково-практичній конференції з міжнародною участю «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, Одеський державний університет внутрішніх справ, 2011 р.).

Публікації: Основні положення і результати дисертації висвітлено у 21 одноосібній публікації, з них 11 – статті у наукових фахових виданнях України, 1 – стаття у зарубіжному фаховому виданні, 7 – тези в збірниках матеріалів конференцій, 2 – методичні видання.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (280 найменувань), 9 додатків, 18 таблиць та 17 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 348 сторінок, з них основного тексту – 208 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення дослідження, подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **«Теоретичні засади формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів»** – здійснено аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми, уточнено поняттєво-категоріальний апарат дослідження, проаналізовано особливості організації іншомовної професійно-орієнтованої підготовки майбутніх економістів у вищій школі.

Аналіз наукових джерел дозволив встановити, що проблема спілкування знаходиться на перехресті розвідок різних наук (філософії, психології, педагогіки, соціології, лінгвістики, комунікативної лінгвістики, методики викладання мов, риторики тощо). Спілкування розуміється науковцями: як соціальне явище (Т. З. Адамьянц, В. П. Андрущенко, В. І. Волович, М. І. Горлач), як взаємодія, взаємозв'язок (Л. П. Буева, Б. Ф. Ломов), як діяльність (М. С. Каган, О. О. Леонт'єв, Ю. І. Пассов, І. О. Старшиніна), як універсальна реальність, в якій розвиваються психічні процеси особистості (Б. Г. Анан'єв, Г. О. Ковальов).

У дослідженні спілкування визначено складною міжособистісною взаємодією людей, під час якої відбувається обмін інформацією, взаємовплив, взаємовідносини з метою досягнення широкого кола життєвих цілей.

На підставі аналізу наукових джерел встановлено, що ділове спілкування завжди спрямоване на вирішення певних завдань, а його цілі обумовлюються цілями тієї діяльності, у межах якої воно відбувається, зокрема, цілями професійної

діяльності економістів, що дало підстави для конкретизації поняття «ділове спілкування економістів» як «професійно-ділове спілкування економістів» (ПДС) – складна міжособистісна взаємодія у межах професійної діяльності економістів, що вимагає від сторін активного прояву власних професійних знань та якостей та здійснюється з метою налагодження ефективного співробітництва задля вирішення робочих завдань, досягнення запланованих результатів. Визначено, що структурними компонентами такої взаємодії є: *суб'єкти спілкування* – сторони спілкування; *цілі спілкування* – тобто завдання, мета, заради якої відбувається спілкування; *зміст спілкування* – інформація, що передається, питання, які є предметом обговорення; *елементи спілкування як діяльності* – комунікативні акти, тобто одиниці мовленнєвого процесу, висловлювання; *засоби спілкування* – знакові системи (штучні, природні, звукові, візуальні), за допомогою яких здійснюється спілкування (мова, міміка, жести й ін.); *способи спілкування* – різноманітні шляхи використання засобів спілкування у різних ситуаціях: це вербальне і невербальне спілкування, пряме та опосередковане, усне та писемне, парне і групове; *результат спілкування* – певна реакція реципієнтів на сприйняту інформацію у вигляді відповіді (висловлювання згоди, незгоди, встановлення ділових домовленостей тощо), виконання певних дій (або ж їх відсутність); *умови процесу спілкування* (об'єктивні (часово-просторові) умови та суб'єктивні умови – особистий рівень професіоналізму, комунікативні здібності, соціальний статус, вік, стать, національно-культурні особливості, психічний та фізичний стан суб'єктів тощо).

У дослідженні обґрунтовано, що ПДС передбачає певну інтеграцію учасників спілкування (інтеграція спільних зусиль для вирішення певного робочого питання, кооперація, взаємодія, взаємовплив, взаємовідносини, ставлення, урахування особистісних характеристик співрозмовника, у т.ч. національно-культурних, вплив об'єктивних обставин спілкування тощо), а отже під час такого спілкування виникає специфічне *інтеграційне професійно-ділове середовище*, унікальне для кожної конкретної ситуації, яке ми розуміємо сукупністю варіативних факторів процесу спілкування, таких, як його зміст, засоби та способи, мета і результат, а також об'єктивних умов та суб'єктивних якостей/станів, що взаємодіють у кожній окремій ситуації спілкування.

Іншомовне професійно-ділове спілкування економістів (надалі – ПДС) визначено складним процесом міжособистісної професійно-ділової взаємодії, що здійснюється іноземною мовою та вимагає від сторін спілкування активного прояву власних професійних знань та якостей з метою встановлення ділових контактів, налагодження ефективного співробітництва для вирішення широкого ряду завдань у межах професійної діяльності економістів. ПДС має практичне вираження у вигляді ділової доповіді/промови, оголошення, усного розпорядження, ділової бесіди, дискусії, інтерв'ю, ділових переговорів, ділової наради, телефонної розмови тощо (усне спілкування), а також ділового листа, письмової доповіді, резюме, розпорядження, угоди, контракту, звіту, заяви тощо (писемна комунікація).

У дослідженні керуючою ланкою організації навчання майбутніх економістів ПДС виступив компетентнісний підхід, головним завданням якого виступає формування професійної компетентності майбутнього фахівця, важливим

компонентом якої є компетентність в іншомовному спілкуванні – іншомовна комунікативна компетентність.

Аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень показав, що серед науковців немає єдиної думки щодо співвідношення понять «компетентність» – «компетенція», а також сутності та складових даного особистісного утворення, що зумовило необхідність уведення нами поняття «іншомовна професійно-ділова комунікативна компетентність економіста», яка розглядається нами інтегрованою характеристикою особистості економіста, особистісний феномен, що являє собою сукупність взаємопов'язаних компонентів (комунікативних компетенцій) та виявляє здатність повною мірою реалізовувати міжособистісне й міжкультурне ПДС з метою вирішення професійних завдань. Нами було виокремлено такі компетенції, як лінгвістична, професійно-предметна, ділова соціокультурна та інтеракційна, які є взаємопов'язаними та мають формуватися нерозривно одна від одної.

Так, *лінгвістична компетенція* охоплює знання лексики, граматики, фонетики іноземної мови (мовна компетенція) та здатність їх використання у мовленні під час аудіювання, говоріння, читання та письма (мовленнєва компетенція), що дало підстави для її конкретизації як лінгвістично-мовленнєва компетенція.

Професійно-предметна компетенція відповідає за здатність фахівця використовувати власні професійні знання, спілкуючись іноземною мовою, розуміти та використовувати професійні терміни, виявляти ґрунтовну обізнаність з питань професії, що обумовлюються предметом та змістом ПДС у конкретній ситуації.

Ділова соціокультурна компетенція охоплює знання про культуру країни, з представниками якої здійснюються ділові стосунки (знання економіки, державного устрою, історії, традицій тощо) та обізнаність з особливостей мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв даної культури в ситуаціях ПДС. У даному контексті важливу роль відіграє культура ПДС, яку ми розуміємо спроможністю фахівців економіки здійснювати ПДС за правилами ділового етикету, дотримання культури мовлення та культури поведінки у діловому світі, що передбачає прояв ввічливості, поваги, стриманості, урахування індивідуальних та національно-культурних особливостей співрозмовника-іноземця у різних ситуаціях спілкування.

Інтеракційна компетенція забезпечує здатність до міжособистісної взаємодії шляхом правильної організації власної мовленнєвої та немовленнєвої поведінки відповідно до конкретного середовища, що має місце. Це здатність розпочати, підтримати, завершити дискусію; висловити власну точку зору, згоду, заперечення; змінити тему розмови; аргументувати, переконати співрозмовника; логічно та точно побудувати власні висловлювання тощо.

Спираючись на наукові дослідження проблеми професійно-орієнтованого навчання іноземної мови майбутніх фахівців економічного профілю (С. П. Кожушко, О. Б. Тарнопольський, Б. І. Холод), зроблено висновок, що іншомовна професійно-орієнтована підготовка майбутніх економістів є комплексним процесом, спрямованим на формування ПДКК, який характеризується активним зміцненням професійних знань, професіоналізацією особистості студента, підвищенням самостійності, зацікавленості та навчальної активності; має такі організаційні особливості: урахування зв'язків іноземної мови з фаховими економічними дисциплінами з метою набуття інтегрованих знань, тобто

професійних знань та здатності оперувати ними засобами іноземної мови; ситуативність, комунікативність, інтерактивність навчального процесу, спрямована на розвиток здатності до таких видів ПДС, як доповідь, ділова нарада, дискусія, переговори, інтерв'ю, телефонна розмова, ділове листування тощо, що у мовному плані забезпечується іншомовною економічною термінологією, лінгвістичними особливостями ПДС, вживанням типових формул звертання, запитання, прохання, згоди, заперечення, вибачення тощо; варіативність змістово-тематичного наповнення відповідно до швидких змін у сучасній світовій економіці, використання відповідних автентичних навчальних матеріалів; обізнаність викладача іноземної мови з широкого ряду економічних питань.

У другому розділі – **«Модель формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін»** – визначено методичні засади формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів, визначено відповідні педагогічні умови, встановлено критерії та показники здатності до здійснення ПДС, з'ясовано сучасний стан досліджуваної проблеми.

Розроблена авторська модель охоплює такі блоки:

цільовий – постановка мети педагогічного експерименту – формування ПДКК як основи здатності до здійснення ПДС, під час набуття якої здійснюється освіта, виховання, розвиток та професіоналізація особистості студента.

діагностичний – з'ясування сучасного стану проблеми на практиці: виявлення наявної сформованості ПДКК у студентів та їх зацікавленості до опанування ПДС.

організаційний – ґрунтується на таких засадах, як мета, зміст, принципи, методи та прийоми навчання, педагогічні умови та відображає процес формування ПДКК студентів шляхом розкриття відповідної організації навчання з боку викладача та навчальної діяльності студентів за відповідною авторською моделлю.

контрольно-узагальнюючий – підсумковий контроль і моніторинг результатів.

Основні ланки розробленої моделі представлено на рис. 1.

Спираючись на наукові джерела (Л. Є. Алексеєва, І. Л. Бім, Д. В. Бубнова, Н. І. Гез, Ю. О. Жлуктенко, Т. В. Караєва, С. П. Кожушко, Р. Ю. Мартинова, С. Ю. Ніколаєва, Ю. О. Ніколаєнко, Г. В. Рогова, О. Б. Тарнопольський), робочі навчальні плани професійної підготовки економістів, професіограми, освітньо-кваліфікаційні характеристики, галузеві стандарти вищої освіти України до змісту навчання ПДС на економічному факультеті було віднесено: теоретичний матеріал щодо сутності та правил організації усного та писемного, прямого та опосередкованого ПДС; автентичні відео- та текстові матеріали, що корелюють зі змістом фахових дисциплін та спрямовані на інтегроване формування у майбутніх економістів відповідних компетенцій у складі ПДКК: зразки ділових листів та документів, матеріали з лінгвістичних аспектів ПДС, відомості про економічний устрій та особливості ділових стосунків у різних країнах світу, наукові статті, новини, репортажі з сучасних проблем економіки; комунікативні завдання, які розкривають імовірні професійні ситуації.

Рис. 1. Модель формування ПДС у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін

Передумовою виокремлення педагогічних умов, які у дослідженні визначено комплексом взаємодіючих вимог-обставин процесу навчання, що є провідними для його ефективного перебігу та забезпечують досягнення головної мети – формування ПДКК у майбутніх економістів, виступило з'ясування того, що у сучасній вищій освіті відбуваються стрімкі інтеграційні процеси різних напрямів, визначених нами як *міжнародний, науково-освітній, міждисциплінарний, міжособистісний, навчально-практичний*. Подальший розгляд вищезазначених тенденцій у контексті іншомовної підготовки дав змогу висунути поняття *«інтеграційне освітнє середовище процесу навчання майбутніх економістів ПДС»*, розуміючи його базовою умовою, що забезпечує реалізацію сучасних інтеграційних напрямів з урахуванням специфіки іншомовної підготовки майбутніх економістів та передбачає реалізацію таких основних, на наш погляд, положень: професійно-орієнтоване навчання ПДС, що передбачає набуття студентами інтегрованих знань, тобто знань професії та здатність їх виявити засобами іноземної мови, міждисциплінарна інтеграція змісту іншомовної підготовки зі змістом фахових дисциплін; запровадження інтеграції наукової сфери та професійної освіти майбутніх економістів у контексті іншомовної підготовки; поєднання традиційних та технічних засобів навчання; поєднання традиційного аудиторного навчання з елементом дистанційного навчання задля налагодження плідної співпраці між викладачем та студентом.

Наступною педагогічною умовою виступила необхідність залучення студентів до активної міжособистісної взаємодії у ситуаціях, наближених до реальної професійної діяльності. Ми розуміємо «ситуацію ПДС економістів» як імовірні обставини ПДС економістів, яке відбувається в унікальному професійно-діловому середовищі, що вимагає від суб'єктів спілкування активізації власного досвіду міжособистісних стосунків, а також практичного інтегрованого та одномоментного застосування усіх необхідних для цього компетенцій задля вирішення встановленого завдання. Основними ситуаціями ПДС економістів визнано ситуації встановлення ділових контактів, ситуації спілкування у повсякденній професійній діяльності, ситуації міжнародних економічних конференцій, форумів.

Нарешті, вагомою педагогічною умовою було проголошено сприяння зацікавленості майбутніх економістів до опанування ПДС.

Так, з метою визначення інтересів та побажань студентів нами було сформульовано ряд запитань для анкетування, у якому взяли участь студенти Інституту бізнесу, економіки та інформаційних технологій Одеського національного політехнічного університету спеціальностей «економіка підприємства», «маркетинг», «менеджмент». Опитувані висловили побажання щодо посилення комунікативності, професійної спрямованості навчання, збільшення ролі технічних засобів; виявили зацікавленість щодо запровадження елементу дистанційного навчання та бажання покращити комунікативні здібності.

Було проведено бесіди з викладачами іноземних мов, викладачами кафедр Інституту бізнесу, економіки та інформаційних технологій Одеського національного політехнічного університету, співробітниками Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (м. Одеса), щодо шляхів оптимізації навчання майбутніх економістів ПДС та підвищення зацікавленості

студентів. Опитуваними було схвалено нашу ініціативу запровадження елементу дистанційного навчання, підкреслено необхідність посилення комунікативної спрямованості, підтримано наші пропозиції щодо співпраці науковців-економістів та викладачів іноземної мови задля збагачення змісту іншомовної підготовки та посилення її професійної спрямованості.

Визначено критерії і показники здатності майбутніх економістів до ІПДС: мотиваційний критерій і показники (зацікавленість до опанування ІПДС як ключовий показник мотивації студентів у рамках їхньої навчальної діяльності, усвідомлення важливості іноземної мови для професійної діяльності економіста, бажання використовувати іноземну мову у подальшій професійній діяльності) та комунікативно-практичний критерій (сформованість ІПДКК особи) та показники (лінгвістично-мовленнєвий, професійний, соціокультурний, інтеракційний).

Відзначаючи пріоритетну роль комунікативно-практичного критерію, було визначено та схарактеризовано рівні сформованості ІПДКК майбутніх економістів: *мінімальний*, за відсутності якого процес ІПДС не може здійснюватися належним чином, *середній*, який відображає проміжну здатність до здійснення ІПДС, а також *високий*, що засвідчує розвинуту, безперешкодну здатність до здійснення ІПДС.

Необхідність розв'язання порушених проблем та перевірки гіпотези дослідження зумовила проведення педагогічного експерименту, до якого було залучено 176 студентів другого курсу Інституту бізнесу, економіки та інформаційних технологій Одеського національного політехнічного університету, які навчалися за спеціальностями «економіка підприємства», «маркетинг», «менеджмент». До контрольної групи (КГ) та експериментальної групи (ЕГ) увійшли 81 та 95 осіб відповідно.

Організація педагогічного експерименту охоплювала такі етапи: *констатувальний*, який передбачав з'ясування існуючого стану проблеми на практиці: визначення наявного рівня зацікавленості студентів до опанування ІПДС, а також наявного рівня сформованості ІПДКК студентів; *основний*, мета якого полягала у формуванні ІПДКК студентів на засадах розробленої моделі; *контрольно-узагальнюючий*, який передбачав здійснення контрольної діагностики досягнень студентів, моніторинг результатів.

На констатувальному етапі було здійснено діагностику за мотиваційним критерієм шляхом виявлення наявного рівня зацікавленості студентів до опанування ІПДС. Тест самооцінки щодо запитання «*Чи зацікавлені Ви щодо вивчення іноземної мови та опанування ІПДС?*» виявив помітну зацікавленість у студентів КГ та ЕГ, засвідчивши, що більшість студентів усвідомлюють важливість ІПДС для професійної діяльності економістів. Так, індекси зацікавленості КГ та ЕГ становили 0,574 та 0,568 відповідно.

Але зацікавленість не є проявом здатності до реального спілкування, тому основною ланкою констатувального етапу було визначення наявного рівня сформованості ІПДКК студентів (комунікативно-практичний критерій здатності до ІПДС), у ході якого було запроваджено розроблений нами комплекс контрольних завдань з перевірки відповідних компетенцій і методику оцінювання.

Діагностика наявного рівня лінгвістично-мовленнєвої компетенції передбачала перевірку говоріння, аудіювання, читання та письма.

Перевірка говоріння передбачала невідповідності монологічні висловлювання студентів на одну з запропонованих тем. Наприклад:

- The role of advertising in business. Comment on the statement “The best advertisement is a good product” (Роль реклами у бізнесі. Прокоментуйте твердження: «Найкраща реклама – це гарний продукт»).

Говоріння студентів оцінювалося за наступними ознаками (за О. Б. Тарнопольським, С. П. Кожушко): 1) відповідність висловлювань заданій темі, повнота розкриття теми; 2) достатній темп та вільність мовлення; 3) відносна правильність мовлення (допускалося ігнорування комунікативно незначущих помилок); 4) логічна зв'язність висловлювань; 5) різноманіття граматики та лексики; 6) об'єм говоріння не менше 12 речень; 7) правильне розуміння на слух додаткових запитань. Говоріння оцінювалося за десятибальною шкалою за кожним з критеріїв, тож максимум – 70 балів.

Перевірка письма передбачала написання розгорнутої відповіді стосовно запропонованих питань. Наприклад:

- Think about the importance of business communication skills for an economist. Put your thoughts in writing. (Обміркуйте важливість умінь іншомовного ділового спілкування для економіста. Викладіть думки письмово).

Враховувалися такі ознаки (за О. Б. Тарнопольським, С. П. Кожушко): 1) відповідність заданій темі, повнота розкриття теми; 2) відносна граматична, лексична, синтаксична та орфографічна правильність; 3) логічна зв'язність висловлювань; 4) різноманіття граматики та лексики; чіткість та конкретність письмових висловлювань; 5) здатність використовувати іншомовну професійну лексику; 6) обсяг письмового тексту не менше 10 речень. Критерії оцінювалися за десятибальною шкалою, максимум – 60 балів.

Перевірка аудіювання передбачала он-лайн перегляд відеоматеріалу “Europe’s foreign investment forecast” (канал Euronews) та подальші відповіді на 10 контрольних запитань по одному балу за кожне, тож максимум – 10 балів.

Для виявлення здатності читання було запропоновано текст у вільному он-лайн доступі “Economy of Asia” (Wikipedia) та 10 контрольних запитань до нього по одному балу за кожне, отже максимум – 10 балів.

Загальна максимальна кількість балів за лінгвістично-мовленнєвою компетенцією становила 150. Було умовно прийнято, що мінімальний рівень досягається, якщо отримано не менше 50% від загальної кількості балів, тобто 75 – 100 балів. Середній рівень відповідав 101 – 125 балам, а високий – 126 – 150 балам.

Перевірка наявного рівня сформованості професійно-предметної компетенції передбачала контроль розуміння економічних термінів та сутності професійних питань, наведених у контрольних матеріалах. Було передбачено:

- аудіювання складеного нами усного повідомлення “Perfect Competition” та подальше виконання 10 контрольних завдань по одному балу за кожне.

- читання наукової статті “Corporate Social Responsibility: What does It Mean?” та подальші відповіді на 20 запитань по 1 балу за кожне;

- письмові висловлювання студентів з опорою на термінологію та текст статті та оцінювання за висунутою нами умовною шкалою «Так» – 2 бали, «Частково» – 1 бал, «Ні» – 0 балів:

1. Чи зміг студент загалом впоратися з завданням, виявити власний потенціал: задовільний обсяг матеріалу, професійна значущість, письмове виявлення та обґрунтування власних пропозицій тощо?
2. Чи виявив відносно граматичну, лексичну, синтаксичну, орфографічну правильність?
3. Чи виявив логічну зв'язність, чіткість та конкретність письмових висловлювань?
4. Чи виявив здатність письмово оперувати термінами за даною проблематикою?
5. Чи виявив відсутність орфографічних помилок у написанні термінів?
 - короткі монологічні висловлювання студентів на запропоновані нами теми з використанням відповідних термінів, які оцінювалися за висунутою нами умовною шкалою «Так» – 2 бали, «Частково» – 1 бал, «Ні» – 0 балів:
1. Чи використав студент усі запропоновані професійні терміни та вирази?
2. Чи був достатнім обсяг відповіді студента для розкриття питання?
3. Чи достатньо вільним було оперування професійними термінами?
4. Чи міг студент пояснити англійською мовою запропоновані терміни?
5. Чи виявлено відсутність фонетичних/фонологічних помилок при продукуванні термінів?

Отже, загальна максимальна кількість балів за результатами перевірки професійно-предметної компетенції становила 50, з яких мінімальний рівень складав 25 – 32 бали, середній – 33 – 42 бали, а високий – 43 – 50 балів.

Перевірка ділової соціокультурної компетенції передбачала виявлення наявної обізнаності студентів з питань економічних особливостей різних країн світу та основних засад ділових стосунків. Використовувалися розроблені нами контрольні завдання англійською мовою. За кожну правильну відповідь нараховувався один бал, а максимально можлива оцінка становила 100 балів, з яких мінімальний рівень складав 50 – 65 балів, середній – 66 – 85 балів, а високий – 86 – 100 балів.

З метою перевірки інтеракційної компетенції нами було розроблено ряд робочих ситуацій для спонтанної усної розмови. З метою оперативного оцінювання було використано висунуту нами умовну шкалу «Так» – 2 бали, «Частково» – 1 бал, «Ні» – 0 балів за відповідними ознаками, які ми вважаємо найсуттєвішими для даної компетенції:

1. Чи продемонстрував студент основні вміння інтеракції відповідно до ситуації: розпочати розмову, аргументувати, завершити розмову, переконати тощо?
2. Чи можна вважати розмову конструктивною, чи досягнуто мету спілкування?
3. Чи достатньо вільною та впевненою була мовленнєва та немовленнєва поведінка?
4. Чи виявив студент ввічливість, стриманість, культуру ділового спілкування?
5. Чи достатньо вільною та влучною була реакція студента на репліки, запитання, пропозиції співрозмовника у процесі спілкування?
6. Чи виявлено відсутність комунікативно значущих помилок?
7. Чи виявлено здатність швидко адаптуватися до реплік співрозмовника?
8. Чи проявлено ініціативність, активність, комунікабельність?
9. Чи була продемонстрована здатність лаконічно і чітко будувати висловлювання?
10. Чи вдалося обминути прогалини у власних знаннях, уникнути пауз чи сумнівів, пов'язаних з формулюванням потрібних висловлювань?

Максимально можлива кількість балів становила 20, з яких мінімальний рівень відповідав 10 – 13 балам, середній – 14 – 17 балам, а високий – 18 – 20 балам.

Загальний рівень сформованості ПДКК особи визначався за коефіцієнтом сформованості ПДКК за формулою: $K = ((a \cdot x) + (b \cdot x) + (c \cdot x) + (d \cdot x)) : n$ (де: K – коефіцієнт сформованості ПДКК; a, b, c, d – компетенції, кожна з яких прийнята за 1, а саме: a – лінгвістично-мовленнєва, b – професійно-предметна, c – ділова соціокультурна, d – інтеракційна; x – змінна величина, що умовно відображає досягнутий рівень за кожною з компетенцій: 0 – мінімальний, 0,5 – середній, 1 – високий; n – загальна кількість компетенцій – 4) та передбачав таку градацію рівнів сформованості ПДКК, за якою значення коефіцієнту K від 0 до 0,25 відображали мінімальний рівень, від 0,375 до 0,625 – середній, а від 0,75 до 1 – високий.

Одержані узагальнені результати засвідчили, що наявні рівні сформованості ПДКК студентів КГ та ЕГ були приблизно схожими, адже до складу обох груп увійшли студенти одного курсу, які навчалися за спорідненими навчальними програмами, а отже мали рівні можливості на початку експерименту.

Так, у КГ високий рівень сформованості ПДКК було виявлено у 18,51% осіб, середній рівень – у 33,33%, а мінімальний – у 37,05%. Серед студентів ЕГ високого рівня досягли 17,89% осіб, середнього – 32,63%, а мінімального – 34,74%. Водночас, ряд студентів в обох групах не змогли впоратися з завданнями: 11,11% у КГ та 14,74% у ЕГ, що підтвердило необхідність подальшої оптимізації іншомовної підготовки майбутніх економістів на засадах розробленої моделі.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка моделі формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін»** – розкрито шляхи реалізації означеної моделі, проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Так, з метою практичної реалізації моделі нами було розроблено факультативний спецкурс «Основи ПДС» для галузей підготовки 0305 «Економіка та підприємництво», 0306 «Менеджмент та адміністрування» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», до вивчення якого було залучено студентів ЕГ (95 осіб). Спецкурс було розраховано на 82 години аудиторних занять та підкріплено Програмою факультативного спецкурсу «Основи ПДС», а також Методичними рекомендаціями до організації іншомовної професійно-орієнтованої підготовки студентів економічних спеціальностей. Спецкурс охоплював чотири змістові частини відповідно до обґрунтованих у дослідженні компетенцій у складі ПДКК: Developing the Skills in Listening, Speaking, Reading, Writing (лінгвістично-мовленнєва компетенція), Solving the Interaction Problem (інтеракційна компетенція), Business Across Cultures (ділова соціокультурна компетенція), A Deeper Insight in Economics (професійно-предметна компетенція).

Так, до змістово-тематичного наповнення першої частини спецкурсу було включено актуальні теми з питань сучасної економіки (Starting and Running Your Own Small Business (Започаткування та ведення Вашого малого бізнесу); E-Commerce Development Around the World (Розвиток електронної торгівлі у світі); China's Yuan: The Next Reserve Currency? (Китайський юань – наступна резервна валюта?) та ін.), а також матеріали і завдання з основних засад писемного ПДС: складання ділових листів різних типів, замовлення, резюме тощо.

Другу частину було присвячено основам міжособистісної взаємодії (вербальне та невербальне спілкування; висловлення думки, згоди, заперечення; складні ситуації: робота зі «складними» клієнтами; підготовка до інтерв'ю; розмови за телефоном; переговори тощо), що дозволило студентам відшліфувати здатність до міжособистісної взаємодії у різних спроектованих ситуаціях ІПДС, навчитися не губитися у будь-якій ситуації.

До змістового складу третьої частини увійшли матеріали та завдання з особливостей економіки та основних засад ділової взаємодії у різних країнах світу, що дозволило студентам вивчити стан розвитку економіки різних країн, поринути у світ іноземних культур, розвинути здатність урахувувати національно-культурні особливості представників різних країн.

Матеріали та завдання четвертої частини спецкурсу були спрямовані на розгляд таких питань економіки, як Economics as a Science (Економіка як наука), Competitive and Monopolistic Markets (Конкурентні та монополістичні ринки), International Economics (Міжнародна економіка) тощо. Вивчалася діяльність таких міжнародних організацій, як Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд, Міжнародна торгова палата, Міжнародна організація праці та ін., що формувало у студентів здатність виявити власні професійні знання засобами іноземної мови.

Значної уваги було надано реалізації педагогічних умов дослідження.

Базова педагогічна умова – запровадження інтеграційного освітнього середовища у процес навчання майбутніх економістів ІПДС – передбачала реалізацію кожного з положень, що увійшли до її складу.

Так, запровадження професійно-орієнтованого навчання ІПДС було реалізовано, насамперед, у відборі попередньо визначеного нами змісту факультативного спецкурсу «Основи ІПДС», що корелювало з такими дисциплінами, як «Міжнародні економічні відносини», «Корпоративна культура управління», «Регіональна і національна економіка», «Економіка підприємства», «Маркетинг», «Основи економічної теорії», «Паблік рилейшенз та виставкова діяльність» тощо при інтегруючій ролі дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)». З метою забезпечення інтеграції іншомовного та фахового компонента професійної освіти майбутніх економістів було включено широкий ряд тем з циклу фахових дисциплін. Застосовувалися відповідні завдання з вивчення професійної термінології: «Поясніть значення термінів», «З'єднайте терміни з їх правильними значеннями. Складіть з ними речення», «Складіть та відтворіть діалоги відповідно до поданих ситуацій, використовуючи указані терміни» тощо.

З метою реалізації інтеграції традиційних та технічних засобів навчання було запроваджено користування комп'ютерною технікою, мережею Інтернет для перегляду та читання матеріалів у вільному доступі: репортажі, інтерв'ю, матеріали з сайтів відомих економічних журналів, газет поряд із застосуванням таких традиційних засобів навчання, як друковані наукові статті у журналах («Економіка: реалії часу», «Актуальні проблеми економіки», «Економіка розвитку», «Економічні інновації» й ін.), роздатковий матеріал, робочі зошити тощо.

Поєднання традиційного аудиторного навчання з елементом дистанційного навчання передбачало самостійне дистанційне виконання студентами ряду

домашніх завдань з подальшим надсиланням на електронну адресу викладача, що переносило спілкування поза рамки аудиторії, дозволяючи кожному проявити власні здібності, поставити додаткові запитання, що розвивало самостійність та сприяло підвищенню зацікавленості студентів.

Значної уваги було надано інтеграції наукової сфери та професійної освіти майбутніх економістів у контексті іншомовної підготовки, одним з основних шляхів реалізації якої ми вбачаємо встановлення співпраці викладача іноземної мови та науковців у відповідній області, що у нашому дослідженні передбачало співпрацю зі співробітниками Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (м. Одеса), якими було сформульовано ряд актуальних дискусійних питань до тем спецкурсу для обговорення англійською мовою, що поряд із виконанням студентами завдань з підготовки власних доповідей стосовно різноманітних соціально-економічних проблем сучасності та опрацюванням наукових статей сприяло розвитку наукової думки студентів, ознайомлюючи з основами науково-дослідної роботи у професійній діяльності економіста.

Наступна умова – залучення студентів до активної міжособистісної взаємодії у ситуаціях, наближених до реальної професійної діяльності – була реалізована шляхом широкого запровадження дискусій, ділових ігор, рольових відтворень діалогів у парах/групах у різноманітних спроектованих ситуаціях ІПДС.

Значної уваги на основному етапі експерименту було приділено сприянню зацікавленості майбутніх економістів до опанування ІПДС. Реалізація даної умови передбачала урахування інтересів та побажань студентів, викладачів, науковців, що були з'ясовані під час попереднього анкетування та бесід. Було використано ряд практичних прийомів, що спрямовувалися на формування відповідних комунікативних компетенцій та мали на меті підвищення зацікавленості студентів. Серед таких прийомів: ділові ігри («На переговорах», «Рекламне агентство», «Ділова подорож», «Колектив» та ін.), дискусії, дебати, практичні завдання з елементом змагання, рольові відтворення діалогів у парах/групах, «ланцюжок», коментування за прийомом «мікрофон» тощо.

На контрольно-узагальнюючому етапі було здійснено контрольну діагностику за показником зацікавленості та за сформованістю ІПДКК студентів (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні сформованості ІПДКК студентів КГ та ЕГ

Критерій: комунікативно-практичний		Загальні показники коефіцієнту сформованості ІПДКК у студентів КГ та ЕГ (кільк. студ./%)			
ЕТАП	Групи	Високий (1 – 0,75)	Середній (0,625 – 0,375)	Мінімальний (0,25 - 0)	Не впоралися
Констатувальний	КГ (81)	15/18,51	27/33,33	30/37,05	9/11,11
	ЕГ (95)	17/17,89	31/32,63	33/34,74	14/14,74
Контрольно-узагальнюючий	КГ (81)	16/19,75	30/37,04	28/34,57	7/8,64
	ЕГ (95)	23/24,21	39/41,05	30/31,58	3/3,16

Моніторинг зацікавленості студентів виявив підвищення індексу зацікавленості групи ЕГ з 0,568 до 0,632. Водночас, у КГ суттєвих змін не відбулося.

Моніторинг ПДКК показав, що кількість студентів ЕГ із високим рівнем її сформованості зросла до 24, 21%, з середнім – до 41,05% завдяки спроможності студентів з мінімальним результатом на констатувальному етапі досягти середнього рівня. Водночас, кількість студентів з мінімальним результатом зменшилася до 31,58%, адже переважна більшість студентів з недостатнім результатом на констатувальному етапі змогли досягти мінімального рівня сформованості ПДКК після відповідного навчання.

Перевірка даних за критерієм Пірсона χ^2 довела їх достовірність, засвідчивши ефективність авторської моделі, реалізованої у дослідженні, та підтвердивши правомірність висунутої гіпотези.

ВИСНОВКИ

У дисертації висвітлено теоретико-еспериментальне дослідження проблеми формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, результати якого дають змогу зробити такі висновки:

1. Спілкування є складною міжособистісною взаємодією людей, під час якої відбувається обмін інформацією, взаємовплив, взаємовідносини з метою досягнення широкого кола життєвих цілей. Поняття «ділове спілкування економістів» доцільно конкретизувати як «професійно-ділове спілкування економістів», що є складною міжособистісною взаємодією у межах професійної діяльності економістів та вимагає від суб'єктів спілкування активного прояву власних професійних знань та якостей з метою налагодження ефективного співробітництва для вирішення робочих завдань; здійснюється у специфічному інтеграційному професійно-діловому середовищі, яке є сукупністю взаємодіючих варіативних факторів процесу спілкування, зумовлених його об'єктивними умовами та індивідуальними якостями суб'єктів спілкування, які вступають у взаємовплив у кожній конкретній ситуації.

2. Іншомовне професійно-ділове спілкування економістів є складним процесом міжособистісної професійно-ділової взаємодії, що здійснюється іноземною мовою та вимагає від сторін спілкування активного прояву власних професійних знань та якостей з метою встановлення ділових контактів, налагодження ефективного співробітництва для вирішення широкого ряду завдань у межах професійної діяльності економістів. Навчання майбутніх економістів ПДС має здійснюватися за компетентнісним підходом та спрямовуватися на формування ПДКК як складного особистісного феномена, що виявляє здатність економіста повною мірою реалізовувати ПДС з метою вирішення професійних завдань; містить компоненти – комунікативні компетенції: лінгвістично-мовленнєву (володіння мовою як теоретичною системою та здатність користуватися нею під час говоріння, аудіювання, читання і письма), професійно-предметну (здатність виявляти обізнаність з питань професії, спілкуючись іноземною мовою), ділову соціокультурну (відповідає за соціокультурний аспект ПДС), інтеракційну (компетенція міжособистісної взаємодії), які є взаємопов'язаними та мають формуватися нерозривно одна від одної.

3. Охарактеризовано сутність іншомовної професійно-орієнтованої підготовки майбутніх економістів як комплексного процесу, спрямованого на формування

ПДКК, який характеризується професіоналізацією особистості студента, підвищенням самостійності, зацікавленості та навчальної активності, а також має такі організаційні особливості: урахування зв'язків іноземної мови з фаховими дисциплінами з метою набуття інтегрованих знань, тобто професійних знань та здатності оперувати ними засобами іноземної мови; ситуативність, комунікативність, інтерактивність навчального процесу, спрямована на розвиток здатності до таких видів ПДС, як доповідь, ділова нарада, дискусія, переговори, інтерв'ю, телефонна розмова, ділове листування тощо, що у мовному плані забезпечується іншомовною економічною термінологією, лінгвістичними особливостями ПДС, вживанням типових формул звертання, запитання, прохання, згоди, заперечення тощо; варіативність змістово-тематичного наповнення відповідно до швидких змін у сучасній світовій економіці, використання відповідних автентичних навчальних матеріалів; обізнаність викладача іноземної мови з широкого ряду економічних питань.

4. Доведено, що процес навчання ПДС відбувається ефективно, якщо реалізуються такі педагогічні умови: запровадження інтеграційного освітнього середовища у процес навчання майбутніх економістів ПДС як базової умови, що забезпечує реалізацію сучасних інтеграційних напрямів в освіті з урахуванням специфіки іншомовної підготовки майбутніх економістів та передбачає реалізацію наступних положень: професійно-орієнтоване навчання, набуття студентами інтегрованих знань; інтеграція наукової сфери та професійної освіти майбутніх економістів у контексті іншомовної підготовки; поєднання традиційних та технічних засобів навчання; поєднання традиційного аудиторного навчання з елементом дистанційного навчання. А також інші умови: залучення студентів до активної міжособистісної взаємодії у ситуаціях, наближених до реальної професійної діяльності; сприяння зацікавленості студентів до опанування ПДС.

5. Здатність майбутніх економістів до ПДС доцільно визначати за такими критеріями: мотиваційний критерій та показники (зацікавленість до опанування ПДС як ключовий показник мотивації студентів у рамках їхньої навчальної діяльності у ВНЗ, усвідомлення важливості володіння іноземною мовою для професійної діяльності економіста, бажання використовувати іноземну мову у подальшій професійній діяльності) та комунікативно-практичний критерій (сформованість ПДКК особи) та показники (лінгвістично-мовленнєвий, професійний, соціокультурний, інтеракційний). Визначено та схарактеризовано рівні сформованості ПДКК: мінімальний, середній та високий.

6. Результати дослідження підтвердили ефективність авторської моделі, яку було втілено у факультативному спецкурсі «Основи ПДС», зміст якого корелював та збагачував зміст дисциплін «Основи економічної теорії», «Регіональна і національна економіка», «Міжнародні економічні відносини», «Економіка підприємства», «Маркетинг» тощо при інтегруючій ролі дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)». Моніторинг результатів показав помітні позитивні зрушення: кількість студентів ЕГ з високим рівнем сформованості ПДКК зросла до 24,21%, з середнім – до 41,05%, з мінімальним – зменшилася до 31,58%, а тих, хто не впоралися – до 3,16%. Підвищилася зацікавленість студентів ЕГ до опанування ПДС.

Результати дослідження засвідчили, що мету досягнуто, завдання реалізовано, гіпотеза підтвердилася. Однак, проведене дослідження не вичерпує усіх питань даної проблематики. Вбачаємо перспективними подальші розвідки проблеми спілкування у професійній діяльності фахівців, а також вивчення можливостей запровадження інтеграційного освітнього середовища як базової педагогічної умови організації навчання іншомовного професійно-ділового спілкування студентів різних спеціальностей.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Перевознюк Н. М. Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: інтеграційний аспект / Н. М. Перевознюк // Наука і освіта. – 2010. – № 7. – С. 198 – 201.
2. Перевознюк Н. М. Проблема підготовки майбутніх економістів до професійної діяльності в умовах інтеграційного середовища / Н. М. Перевознюк // Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. — 2010. – Спецвипуск [«Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції»]. – С. 273 – 278.
3. Перевознюк Н. М. Порівняльний аналіз понять «компетентність» та «компетенція» / Н. М. Перевознюк // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – К.: НУБіП. – 2011. – № 159, Ч. 4. – С. 156 – 166.
4. Перевознюк Н. М. Підготовка майбутніх економістів до ділового спілкування у процесі вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови / Н. М. Перевознюк // Педагогічні науки. – Херсон: ХДУ. – 2011. – Вип. 59. – С. 289 – 293.
5. Перевознюк Н. М. Професійна компетентність економіста: сутність та структура / Н. М. Перевознюк // Наука і освіта. – 2012. – № 1. – С. 41 – 45.
6. Перевознюк Н. М. Проблема мови та мовлення у контексті ділового спілкування / Н. М. Перевознюк // Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – 2012. – № 5-6. – С. 80 – 86.
7. Перевознюк Н. М. Теоретичний аналіз проблеми ділового спілкування / Н. М. Перевознюк // Наука і освіта. – 2012. – № 7. – С. 75 – 80.
8. Перевознюк Н. М. Структура іншомовної професійно-ділової комунікативної компетентності майбутніх економістів / Н. М. Перевознюк // Наука і освіта. – 2013. – № 1 – 2. – С.197 – 201.
9. Перевознюк Н. М. Мета та зміст викладання іноземної мови студентам економічних спеціальностей / Н. М. Перевознюк // Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – 2014. – № 1-2. – С. 137 –142.
10. Перевознюк Н. М. Педагогічні умови формування іншомовної професійно-ділової комунікативної компетентності майбутніх економістів / Н. М. Перевознюк // Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – 2014. – № 5-6. – С. 47 – 52.
11. Перевознюк Н. М. Результати педагогічного експерименту з формування іншомовної професійно-ділової комунікативної компетентності у студентів

економічних спеціальностей / Н. М. Перевознюк // Наука і освіта. – 2015. – № 8. – С. 101 – 107.

Статті у зарубіжних фахових виданнях:

12. Перевознюк Н. Н. Проблема методов и приемов обучения в контексте преподавания будущим экономистам основ иноязычного делового общения / Н. Н. Перевознюк // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. – Ростов-на-Дону: ЮФУ, 2014. – № 9. – С. 117 – 124.

Матеріали науково-практичних конференцій:

13. Перевознюк Н. М. Формування іншомовної комунікативної компетенції студентів економічних спеціальностей / Н. М. Перевознюк // «Розбудова освіти для суспільства знань: мова, полікультурність, особистість»: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Умань, 27-28 травня 2010 р.) / Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. — Умань: РВЦ «Софія», 2010. – С. 80–82.

14. Перевознюк Н. М. Викладання іноземної мови професійного спрямування студентам нефілологічних спеціальностей / Н. М. Перевознюк // «Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика»: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 7-8 жовт. 2010 р.) / ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. – С. 70–71.

15. Перевознюк Н. М. Готовність до професійної діяльності майбутніх економістів у процесі вивчення іноземної мови / Н. М. Перевознюк // «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток»: матеріали 4 Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, (Одеса, 18 лютого 2011 р.) / МВС України, Одеськ. держ. ун-т внутр. справ. – Одеса: ОДУВС, 2011. – С. 41.

16. Перевознюк Н. М. Проблема спілкування та комунікації у контексті підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності / Н. М. Перевознюк // «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток»: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 24-25 лютого 2012 р.). – Одеса: МГУ, 2012. – С. 150 – 152.

17. Перевознюк Н. М. Деякі аспекти навчання іншомовного ділового спілкування / Н. М. Перевознюк // «Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір» : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 28-29 березня 2012 р.). – К: Київський ун-т ім. Б. Грінченка та ін., 2012. – С. 420 – 425.

18. Перевознюк Н. М. До проблеми професійно-орієнтованого навчання іноземної мови майбутніх економістів / Н. М. Перевознюк // «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток»: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 15-16 лютого 2013 р.). – Одеса: МГУ, 2013. – С. 119–121.

19. Перевознюк Н. М. Модель формування іншомовної професійно-ділової комунікативної компетентності майбутніх економістів / Н. М. Перевознюк // «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток»: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 14-15 лютого 2014 р.). – Одеса: МГУ, 2014. – С. 58 – 60.

Методичні видання:

20. Перевознюк Н. М. Програма факультативного спецкурсу «Основи іншомовного професійно-ділового спілкування» / Н. М. Перевознюк. – Одеса: ОНПУ, 2013. – 20 с.

21. Перевознюк Н. М. До проблеми іншомовного професійно-ділового спілкування: методичні рекомендації до організації іншомовної професійно-орієнтованої

підготовки студентів економічних спеціальностей / Н. М. Перевознюк. – Одеса: ОНПУ, 2014. – 116 с.

АНОТАЦІЯ

Перевознюк Н.М. Формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Херсонський державний університет. – Херсон, 2016.

Дисертацію присвячено проблемі формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін. У дисертаційній роботі поняття «іншомовне ділове спілкування економістів» конкретизовано як «іншомовне професійно-ділове спілкування економістів» – складний процес міжособистісної професійно-ділової взаємодії, що здійснюється іноземною мовою та вимагає від сторін спілкування активного прояву власних професійних знань та якостей з метою встановлення ділових контактів, налагодження ефективного співробітництва для вирішення широкого ряду завдань у межах професійної діяльності економістів. Уведено поняття «іншомовна професійно-ділова комунікативна компетентність економіста», визначено її сутність та структуру (лінгвістично-мовленнєва, ділова соціокультурна, професійно-предметна та інтеракційна компетенції). Розроблено модель формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, яка охоплює такі аспекти, як мета, підходи, принципи, методи, зміст, засоби навчання, а також сукупність педагогічних умов: запровадження інтеграційного освітнього середовища у процес навчання майбутніх економістів іншомовного ділового спілкування, залучення студентів до активної міжособистісної взаємодії у ситуаціях, наближених до реальної професійної діяльності, сприяння зацікавленості студентів до опанування іншомовного ділового спілкування. Проаналізовано організаційні особливості іншомовної професійно-орієнтованої підготовки майбутніх економістів у вищих навчальних закладах.

Ефективність моделі формування іншомовного ділового спілкування у майбутніх економістів у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін підтверджено результатами педагогічного експерименту.

Ключові слова: іншомовне ділове спілкування, іншомовне професійно-ділове спілкування, іншомовна професійно-ділова комунікативна компетентність, професійно-орієнтовані дисципліни, інтеграційне освітнє середовище, майбутні економісти.

АННОТАЦИЯ

Перевознюк Н.Н. Формирование иноязычного делового общения у будущих экономистов в процессе изучения профессионально-ориентированных дисциплин. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Херсонский государственный университет. – Херсон, 2016.

Диссертация посвящена проблеме формирования иноязычного делового общения у будущих экономистов в процессе изучения профессионально-ориентированных дисциплин. В диссертационной работе понятие «иноязычное деловое общение экономистов» конкретизировано как «иноязычное профессионально-деловое общение экономистов» – сложный процесс межличностного взаимодействия, осуществляющегося на иностранном языке и требующего от сторон общения активного проявления профессиональных знаний и качеств с целью установления деловых контактов, эффективного сотрудничества для решения широкого ряда заданий в рамках профессиональной деятельности экономистов. Введено понятие «иноязычная профессионально-деловая коммуникативная компетентность экономиста», определена ее суть и структура (лингвистически-речевая, деловая социокультурная, интерактивная, профессионально-предметная компетенции). Разработана модель формирования иноязычного делового общения у будущих экономистов в процессе изучения профессионально-ориентированных дисциплин, которая включает такие аспекты, как цель, подходы, принципы, методы, содержание, средства обучения, а также совокупность педагогических условий: внедрение интеграционной образовательной среды в процесс обучения будущих экономистов иноязычному деловому общению, привлечение студентов к активному межличностному взаимодействию в ситуациях, близких к реальной профессиональной деятельности, содействие заинтересованности студентов в овладении иноязычным деловым общением. Проанализированы организационные особенности иноязычной профессионально-ориентированной подготовки будущих экономистов в высших учебных заведениях.

Эффективность модели формирования иноязычного делового общения у будущих экономистов в процессе изучения профессионально-ориентированных дисциплин подтверждена результатами педагогического эксперимента.

Ключевые слова: иноязычное деловое общение, иноязычное профессионально-деловое общение, иноязычная профессионально-деловая коммуникативная компетентность, профессионально-ориентированные дисциплины, интеграционная образовательная среда, будущие экономисты.

SUMMARY

Perevoznyuk N.N. Formation of future economists' foreign-language business communication in the process of studying professionally-oriented disciplines. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies. Specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Kherson State University. – Kherson, 2016.

The thesis is devoted to the problem of formation of future economists' foreign-language business communication in the process of studying professionally-oriented disciplines. In the thesis the notion of “foreign-language business communication of economists” has been defined as “foreign-language professional&business communication of economists”, that is a complicated process of interpersonal interaction in a foreign language implying active manifestation of professional knowledge and qualities by the

sides of communication aiming at establishing business contacts and effective cooperation to solve a wide range of tasks within professional activity of economists.

The notion of “foreign-language professional&business communication competence” has been introduced, as well as its essence and structure (language&speech competence which embraces practical competences in listening, speaking, reading and writing based on the corresponding theoretical knowledge of the English language; sociocultural business competence i.e. knowledge of the economic and social peculiarities of different countries of the world as well as traditions and rules of behaviour accepted there; interactional competence i.e. the ability to interact successfully with other people by means of verbal and non-verbal behavior depending on various situations at work; professionally-subjective competence i.e. the ability to use one’s professional knowledge while communicating in a foreign language).

The author suggests the model of formation of future economists’ foreign-language business communication in the process of studying professionally-oriented disciplines which includes such aspects as the aim, approaches, principles, methods, contents of teaching, as well as a complex of pedagogical conditions: the implementation of the integrative educational environment as the basic condition relying on modern integrative tendencies in education and implying the realization of the following main points: professionally-oriented teaching, interdisciplinary integration, the integrative knowledge acquisition, i.e. the awareness and ability of future economists to use their professional knowledge when communicating in a foreign language to solve various professional problems; the implementation of education and science integration in the context of teaching a foreign language, i.e. cooperation with scientists and researchers in the field of Economics; integration of traditional in-class teaching with some elements of distance education; the use of computer technologies as well as traditional teaching aids. The other pedagogical conditions are as follows: involving students in active interaction in situations close to real professional activity; promoting student’s interest in mastering foreign-language business communication.

The author suggests a range of criteria and indicators showing students’ ability for foreign-language professional&business communication: motivational criterion and its indicators (interest in mastering foreign-language professional&business communication, understanding the importance of foreign language to economists’ professional activity, students’ desire to use a foreign language in their subsequent work) and communicatively-practical criterion and its indicators (language&speech, professional, sociocultural, interactional indicators).

Thus, the aim of pedagogical experiment was to monitor the changes in levels of future economists’ foreign-language professional&business communication competence development before and after the corresponding course of lessons in “Professional&Business Communication Basics” elaborated by the author.

The results of pedagogical experiment have proved the effectiveness of the model suggested by the author.

Key words: foreign-language business communication, foreign-language professional&business communication, foreign-language professional&business communication competence, professionally-oriented disciplines, integrative educational environment, future economists.

Підписано до друку 24.11.2016. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 98.

Віддруковано з готових оригінал-макетів в ТОВ “Айлант”
Свідоцтво про реєстрацію ХС №1 від 20.08.2000 р.
73000, м. Херсон, пров. Пугачова, 5/20
тел.: 49-33-48.